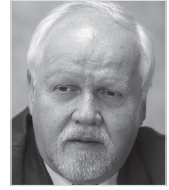


PROF. DR. BÁNDI GYULA DSc.

AZ ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSÁNAK A JÖVŐ NEMZEDÉKEK ÉRDEKEI VÉDELME TELLÁTÓ HELYETTESE  
ALAPVETŐ JOGOK BIZTOSÁNAK HIVATALA



# Klímaváltozás – alapjogok – önkormányzati szerepek<sup>1</sup>

## Alapvetés

Friss sajtóhír (május közepe) az MTI-től<sup>2</sup>: „Áder János hivatalában fogadta Tarlós István főpolgármestert és a Megyei Jogú Városok Szövetségének tagjait. Az Under2 nemzetközi klímavédelmi együttműködésről szóló tárgyalás után Áder kifejtette: Budapest 2015-ös belépése után most az MJVSZ tagjai is egyhangúlag úgy döntöttek, hogy csatlakozni kívánnak a mozgalomhoz. Az Under2 kezdeményezés célja, hogy a csatlakozók vállalják: 2050-ig 80 százalékkal csökkentik az üvegházhatású gázok kibocsátását. A nemzetközi mozgalom tagjai ma már világszerte több mint egymilliárd embert képviselnek. A főváros azóta kidolgozta klímastratégiáját, és azt rendelkezésre bocsátja a 23 megyei jogú város polgármestereinek. A megyei jogú városok 2022-ig százmilliárd forintot költenek majd klímavédelemre, energiahatékonyságra és fenntarthatóságra.” Igazság szerint ez a kezdeményezés, ún. 'koalíció' nem sokban különbözik – ha egyáltalán különbözik is – a Párizsi Klímaegállapodástól<sup>3</sup>, hiszen annak támogatására hivatott.

Az Under2 megállapodása<sup>4</sup> (MOU – Memorandum of Understanding) is a 2 °C csökkentést irányozza elő fő szempontként, több kiemelt területet sorol fel a külön érdeklődésre számot tartó kérdések közül, mint olyanokat, amelyek jelen írás elsődleges irányának számító önkormányzati lépések számára is követendő utakat jelöl ki. Ezek:

- energia
- közlekedés és szállítás
- természeti erőforrás védelem és hulladékcsökkentés
- tudomány és technológia
- kommunikáció és társadalmi részvétel
- rövid élettartamú klímaszennyezők
- nyilvántartás, ellenőrzés, számadás, áltáthatóság.

<sup>1</sup> Jelen tanulmány ötletét szerző előadása adta, amely 'Felkészülés a klímaváltozásra – alapjogi kapcsolatok' címmel hangzott el a Szekszárdi Klímakör, a Zöldtárs Alapítvány és Szekszárd Megyei Jogú Város Önkormányzata „Változik a klíma, nekünk is változnunk kell!” c. konferenciáján, Szekszárd, 2018. április 5.

<sup>2</sup> l. pl. <https://24.hu/belfold/2018/05/14/klimavedelem-ader-janos-magyar-varosok/>

<sup>3</sup> Az Egyezményt magát, illetve ezzel kapcsolatosan az EU álláspontját és lépéseit olvashatjuk a következő webhelyen: <http://www.consilium.europa.eu/hu/policies/climate-change/timeline/>

<sup>4</sup> <https://www.theclimategroup.org/sites/default/files/under2-mou-with-addendum-english-a4.pdf>

Az önkormányzatok mindezekben ugyancsak meglehetik érdeklődési, befolyási területeiket, hiszen még a technológia és tudomány sem maradhat ki, lévén nem egy önkormányzat egyetemi, kutatási székhely is. Nincs tehát olyan kérdés, amelyre ne tudnánk rámutatni, ha a címben szereplő hármasságot az önkormányzati lehetőségek fényében kívánjuk értelmezni.

A klímaváltozás, alapjogok és önkormányzatok együttesét tárgyaló áttekintésemet némi elvi alapozással kezdem, némi fogalmi tisztázással, nevezetesen a következővel: „12. Az enyhítés (mitigáció) és az adaptáció a klímaváltozás két fő stratégiája. Az enyhítés azt jelenti, hogy a következményeket enyhítem, a kibocsátási szintek csökkentésével, a légközi gázok meglévő szintjének stabilizálásával. Az adaptáció a társadalmak és ökoszisztémák azirányú képességeinek erősítése, hogy alkalmazkodjanak a kockázatokhoz és következményekhez.”<sup>5</sup>

A fentieket tovább vizsgálva, három kiinduló megjegyzéssel kezdem, mindhárom közvetlenül kapcsolódik a hazai megvalósítás, azon belül is az önkormányzati vetületek hatóköréhez:

- elsősorban meg kell jegyezni, hogy lévén kisebb a befolyásunk az enyhítésre, erőfeszítéseinket az alkalmazkodásra kell összpontosítanunk;
- természetesen érdemes ugyanakkor olyan adaptációs megoldásokat választanunk, amelyek egyidejűleg csökkentik a kiváltó okokat is, közöttük is kiemelendő a reziliencia<sup>6</sup>, amelyre egy bekezdés erejéig visszatérünk alább;
- ha pedig egyes területeket kell kiemelnünk a helyi szinthez közvetlenebbül kapcsolódó kérdések közül, akkor kiemelt jelentőségüként tekinthetünk az épületenergetikai hatékonyság növelése, a városi zöldfelületek fejlesztése, a természetes erdők és gyepterületek növelése, a természetközeli mezőgazdaság területeire.

<sup>5</sup> Az ENSZ emberi jogi főbiztosa jelentése a klímaváltozás és emberi jogok kapcsán: Report of the Office of the High Commissioner for Human Rights on the Relationship Between Climate Change and Human Rights U.N. Doc. A/HRC/10/61 (15 January 2009)

<sup>6</sup> Lásd erről bővebben a Szerző cikkét jelen kutatás alapozó kötetében: Fenntarthatóság, reziliencia, önkormányzatok. In: FODOR LÁSZLÓ – BÁNYAI ORSOLYA (szerk.): *A települési önkormányzatok szerepe a környezeti politika és jog alakításában*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2017. 7–28.

Anélkül, hogy a fentiek közül minden kérdéssel részletesebben foglalkoznánk, az aktualitás okán – az Under2 program alapmegállapodását emelve ki – fogalom össze a minket tehát különösen is érintő *adaptáció és reziliencia* fejezetét (a III. fejezetet). A reziliencia, mint az alkalmazkodási képesség, tehát az adaptáció erőssége a nemzetközi program szerint számos elemet képes befogadni, amelyek elsődleges szerepe, hogy nyertes helyzetet alakítsanak ki, tehát a kibocsátás csökkentés és a klímaadaptáció együtt valósuljon meg, megosztva a vonatkozó legjobb gyakorlatok tapasztalatait. Ezek között a 'zöld' infrastruktúra kiemelt helyen található, az innovatív megoldások, mint a köz-és magánszféra együttműködése (public-private partnerships), ezeket szolgáló alapok és társaik. Sok újdonságot persze nem kapunk innen sem.

Az az újdonság, amit szeretnék hozzátenni a kérdés megvilágításához, az *alapjogok, emberi jogok felől induló megközelítés*, melynek fókuszában az a kérdés áll, ki viseli az elsődleges felelősséget, kinek/kiknek vannak kötelezettségei és mit kell érteni azon, hogy nekünk valamilyen, pontosan körül nem határozható környezeti állapothoz jogunk van, olyan állapothoz, ami biztosítja a jelen és jövő nemzedékek esélyeit. Valójában azt is látnunk kell, hogy a környezethez való jog – bármilyen minőséget is tulajdonítunk a környezeti állapot kívánatos szintjének – és a klímaváltozás elleni fellépés nem jelentenek eltérő nézőpontot, az éremnek két oldalán vannak, de az sem teljesen Istentől elrugaszkodott megfontolás, hogy nagyjában-egészében ugyanazt értjük egy generális környezetvédelem, vagy akár fenntartható fejlődés, illetve egy látzólag ennél szűkebb kört átfogó klímaváltozás elleni fellépés alatt. Ha majd az eszköztárszert nézzük meg alaposan, ez még jobban érzékelhetővé válik.

Nem meglepő ennek fényében, hogy a fentebb idézett ENSZ főbiztosi jelentés által kiemelt elvek (89. pont) sem térnek el a másik két hivatkozott terület elveitől, tehát: nemzedékek közötti méltányosság és igazságosság, illetve elővigyázatosság azok, amelyekre a klímaváltozás keretében is legjobban számíthatunk.

### Tanulságos esetek a nemzetközi joggyakorlatból

Ugyan még nem szólt, nem szólhatott a klímaváltozásról, de levegőtisztasági ügy volt a korszerű nemzetközi környezetvédelem első, meghatározó választottbírói ítélete is, a *Trail Smelter ügy*<sup>7</sup>, ami évtizedek vitás eljárást követően 1941-ben zárult döntéssel. Itt ismerte el a joggyakorlat elsőként a nemzetközi környezetvédelmi jog legfontosabb alapelvét a határon áttérjedő szennyezés kérdésében – az un. *'sic utere tuo'* elvre gondolunk. A választottbírói ítélet az állam felelősségét is megállapította, mondván: „a nemzetközi jog elvei szerint ... egy állam sem használhatja területét, avagy engedheti meg területe használatát oly módon, hogy a füsttel károsodást okozzon más állam területén, illetve az ott élőknek vagy az ott tartó tárgyai számára, ha a komoly következmény ténye és a károsodás egyértelmű és meggyőző bizonyítékkal alátámasztható”.

Megjelenik tehát az első olyan megfogalmazás, amely korlátokat állít az állam és persze a környezethasználók működése elé, valójában emberi jogi korlátokat.

Ezen történelmi kalandozáson túl ma már elegendő csak a klímakérdésekre koncentrálni, ott is van sok újdonság, amelyek következményei izgalmas irányokra mutatnak. Ezek között az egyik az *Urgenda eset*<sup>8</sup>. A kortárs nemzetközi jog szerint 2015. június 24-én történelmi ítélet született a Hágai Kerületi Bíróság előtt (Hague District Court). Egyszerű polgári jogi alapon indult a per, amelynek lényege volt, hogy a felperesek szerint az állam nem tesz meg minden szükséges intézkedést, nem teljesíti vállalt kötelezettségeit és ezzel jóvátehetetlen károkat képes előidézni.

A bíróság megállapította az állam kötelezettségeként a minimális kibocsátási értékek elérését, mégpedig egy általános jogi elv, a gondosság kötelezettsége alapján, függetlenül attól – az egyébként reálisnak tűnő – ellenérvtől, hogy a klímaváltozás nem egy állam erőfeszítéseinek kérdése csupán. A bíróság szerint a holland klímapolitika elégtelen és ezzel gyakorlatilag jogellenes, mindezt az ítélet veszélyes gondatlanságnak minősítette, utasítva a kormányt, hogy legalább 25%-os csökkentést hajtson végre 2020-ig, az 1990-es szinthez viszonyítva. A holland lépések ezzel szemben csak 16%-kal számoltak, illetve legfeljebb 17%-kal.

Az állam halogatása, amely 2030-ra kívánja kitolni az erőteljesebb lépéseket, a bíróság szerint olyan kumulatív hatásokat indukálhat, amelyből már sokkal nehezebb előre lépni, miközben az állam által célzottnál korábbi csökkentési intézkedések a kumulált kibocsátások hatékonyabb csökkenését eredményezik.

Az ítéletben több általános jogi elvet is felhasználtak, így a *'fairness'* elvet (legjobban méltányosságnak, illetve korrekt eljárásnak mondhatjuk), az elővigyázatosság elvét, és természetesen a fenntarthatóság elvét. A *'fairness'* elve a bíróság szerint a fejlett országoktól kiemelt erőfeszítéseket igényel, hiszen a kibocsátásokból ők profitáltak legtöbbet. Az elv a jövő nemzedékekre is figyelemmel van, kiemelten a klímaegyezmény (ez még tehát a Párizsi Klímaegyezményt megelőző 1992-es riói egyezmény<sup>9</sup>) 3. cikk, 1. bek. okán. A kérdéses bekezdés elvi összegzést ad a feladatok értelméről: „1. A Feleknek a ma élő és az eljövendő generációk javára az igazságosság alapján közös, de megkülönböztetett felelőségeiknek, valamint saját lehetőségeiknek megfelelően óvniuk kell az éghajlati rendszert. Következésképpen a fejlett országot képviselő Feleknek kell vezető szerepet játszaniuk az éghajlatváltozás és annak káros hatásainak leküzdésében.”

Az ítélet szerint: „A méltányosság elve szerint a politika nem abból kell kiinduljon, mi az, ami a jelen nemzedékek számára ma előnyös, hanem abból is, mit jelent majd ez a jövő nemzedékek számára, oly módon, hogy nem terheljük kizárólag és aránytalanul a jövő nemzedékekre a klímaváltozás káros hatásait” (4.57). A bíróság az EUMSZ 191. cikk, 2. bek. általános

<sup>8</sup> Urgenda Foundation v the State of the Netherlands, <https://elaw.org/nl/urgenda.15>

<sup>9</sup> <http://zbr.kormany.hu/download/b/72/00000/ENSZ%20%C3%89ghajlatv%C3%A1ltoz%C3%A1si%20Keretegyezm%C3%A9ny%20HUN.pdf>

<sup>7</sup> [https://www.trans-lex.org/291520/\\_/trail-smelter-case-3-unriaa-p-1905-1952/](https://www.trans-lex.org/291520/_/trail-smelter-case-3-unriaa-p-1905-1952/)

elveit is figyelembe vette – különösen a magas szintű védelem és ismét az elővigyázatosság elvét (4.60).

Kissé egzotikusabbnak tűnik, mert nem csak a klímaváltozás, hanem az őslakosok jogainak védelme is megjelenik egy *inuit keresetben*<sup>10</sup>, amelyet az Inuit Circumpolar Conference (ICC) adott be, utalva elsősorban arra, hogy a klímaváltozás sérti az inuitok jogait, aminek fő oka az Arktisz környezetének, ebben pedig különösen az inuitok kultúrájának és vadászatra alapozott gazdaságának meglévő, folyamatos és várható lerombolása, figyelemmel a terület kivételes érzékenységre is, amelynek közvetlen eredménye, hogy a Földön leggyorsabb és legsúlyosabb következményekkel kell számolni. A kérelem jogalapja, hogy az USA az üvegházhatású gázok legnagyobb kibocsátója és mégis visszautasítja, hogy csökkentse a kibocsátásokat. Noha az IACHR végezetül nem lépett előre a vizsgálattal az érdemi döntés irányában, a kérdés maga, illetve annak egész megközelítési módja mégis kiemelkedően fontos. Az ügyben több jog sérelmét sorolták fel, így:

- a saját kultúrához való jog,
- az őslakók által használt terület megfelelő használata és előnyeinek élvezetéhez való jog,
- az egészséghez való jog,
- az élethez, fizikai védelemhez és biztonságához való jog,
- a megfelelő életkörülményekhez (fennmaradáshoz) való jog, illetve
- a lakóhelyhez való jog.

A nemzetközi kötelezettségek tekintetében a legfrissebb és jelentős jogi értékelést, illetve érzelmet felkavaró eset még most folyik egy német bíróság (Hamm) előtt<sup>11</sup>. A keresetet egy perui háztulajdonos, *Saul Luciano Lluíya* adta be az *RWE AG* ellen, ami Európa legnagyobb CO<sub>2</sub> kibocsátója, és a világ kibocsátásának 0,47 %-ért felelős. Az RWE tehát nem közvetlen okozója a helyszínen bármilyen környezeti ártalomnak – erőművei főleg Európában találhatóak –, de egyike a jelentős globális szereplőknek, akik kibocsátása előidézti a klímaváltozást. A kérdés természetesen majd az lesz, mennyiben képes a tudomány okozati összefüggést bizonyítani. Egyben rendkívül izgalmasnak ígérkezik a klímamodellek jogi bizonyító erejének tesztelése is.

A kereset tehát arra irányul, hogy magánjogi felelősséget állapítson meg, az alperes globális klímára gyakorolt hatása kapcsán és fedezze a védelmi intézkedéseket a felperes tulajdonát érintően, a Palcacocha tó (perui Andok) gleccserolvadásból származó áradásának megakadályozása érdekében. Valójában tehát kármegelőző intézkedésről van szó. A kérdéses tó felülete 40 év alatt nyolcszorosára növekedett, a vízmennyiség 30-szorosára. A mélység 14 méterről 73 méterre nőtt. A várható áradás megakadályozásának költsége

3,5 millió euro lenne, ebből az RWE része mindössze 17.000 euro. Egyértelműen próbaperről van tehát szó.

A lényeg, hogy igazolhatónak tartja-e a bíróság egy nagy-kibocsátó részleges felelősségét egy globális problémáért. A bíróság eddig elviekben elfogadta, hogy erre a német jog szerint lehet perelni (§ 1004 BGB). Az Andok kérdéses problémáiról a IPCC-nek volt olyan jelentése, amely nagy bizonyossággal azt állapította meg, hogy a klímaváltozás felelős a gleccserek olvadásáért. A bíróság első lépései (ez ugyanis már másodfok, első fokon Essen bírósága elutasította) mindenestre ígéretesek.

### Szemelvények az Európai Bíróság ítéleteiből

Az *EU Bírósága* is találkozott a klímaváltozás kérdésével, számos esetben, noha ezen ügyek kevésbé látványosak, nem érzékelhető a fenti példák szerinti mértékben az alapjogi, emberi jogi vonatkozás, mégis érdemes néhány példát felidézni, annál is inkább, mert ezen ítéletek a mindennapi tagállami megoldások értelmezését, esetleg kritikáját jelentik, tehát közvetlenebbül képesek a gyakorlati munkát befolyásolni, mint a fentiek.

A kiválasztott ügyek közül első a C-4/16. sz. ügy<sup>12</sup>, ebben is Sánchez-Bordona főtanácsnok indítványával kezdem, ami elsőként összegzi a probléma lényegét: „1. A 2009/28/EK irányelv értelmében vett »megújuló energiaforrásból előállított energia« magában foglalja-e azt az energiát, amelyet egy villamosenergia-termelésre irányuló tevékenységet nem folytató harmadik fél által kiürített, szennyvizet hasznosító vízerőmű állít elő? Lényegében ezt a kérdést teszi fel a Bíróságnak a kérdést előterjesztő bíróság, amelynek kétségei vannak azzal kapcsolatban, hogy ez a fogalom nem korlátozódik-e a felszíni vizek »természetes« eséséből nyert energiára.”

Miért is kapcsolódik ez a problémafelvetés a klímaváltozáshoz? Mert arra próbálunk választ találni, milyen feltételekkel minősítsünk valamilyen energiatermelést megújulónak, vagyis milyen feltételekkel biztosítsunk támogatást – hiszen a megújuló energia előállítása minden viszonylatban támogatott megoldást jelent. A főtanácsnok egyszerűen fogalmaz: „2. A jelen indítványban azt az álláspontot képviselem, hogy a 2009/28 irányelv tartalmából és céljaiból egyaránt az következik, hogy azon meder természetes vagy mesterséges jellege, amelyen keresztül átfolyik az a víz, amelynek esetét a villamosenergia-termelés érdekében felhasználják, nem releváns, amennyiben nem olyan vízről van szó, amely szivattyútelepekről származik.”

Maga az ítélet sem igazán tér el ettől a koncepciótól: „32. Ezt az értelmezést alátámasztják a 2009/28 irányelv által követett célok. Ugyanis ez utóbbi 1. cikkéből következik, hogy az irányelv célja a megújuló energiaforrásokból előállított energia termelésének támogatása, és az (1) preambulumbekzdése alapján a megújuló energiaforrásokból előállított energia felhasználásának növelése fontos részét képezi az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentéséhez szükséges intézkedéscsomagnak, és szerepet játszik az energiaellátás biztonságának előmozdításá-

<sup>10</sup> Inuit kereset az Emberi Jogok Inter-amerikai Bizottsága (IACHR) elé, az USA klímaváltozási szerepe miatt (December 7, 2005), összjegzése: [http://www.ciel.org/Publications/Inuit\\_CaseStudy\\_Sep07.pdf](http://www.ciel.org/Publications/Inuit_CaseStudy_Sep07.pdf), a kereset egésze: <http://www.inuitcircumpolar.com/inuit-petition-inter-american-commission-on-human-rights-to-oppose-climate-change-caused-by-the-united-states-of-america.html>

<sup>11</sup> Jelen helyzetben a meghallgatásnál tartunk, amelyre 2017. november 13-án került sor, a Polgári Felsőbíróság Hamm (Észak-Rajna-Westfália) előtt, l: <https://germanwatch.org/en/huaraz>

<sup>12</sup> C-4/16. sz. ügy, J. D. kontra Prezes Urzędu Regulacji Energetyki, előzetes döntéshozatali eljárás, 2017. március 2.

ban, a műszaki fejlődés és innováció támogatásában, foglalkoztatási lehetőségek biztosításában és a regionális fejlesztésben. ...

33. Márpedig, a mesterséges vízáramlás révén nyert vízenergiából előállított valamennyi villamos energia összességének a 2009/28 irányelv értelmében vett megújuló energiaforrásból előállított vízenergia fogalma alól történő kizárása, és pusztán azért – ahogyan azt lényegében a lengyel kormány is javasolja –, mert ilyen jellegű víz áramlásáról van szó, nemcsak az uniós jogalkotó szándékával lenne ellentétes – amint az a jelen ítélet 26–31. pontjában már kifejtésre került –, hanem e célkitűzések elérését is veszélyeztetné.”

A klímajogok, kibocsátási egységek kereskedelme volt hosszabb ideig az egyik megoldási lehetőség, amely ugyan sok eredményt nem hozott, ennek ellenére az adott lehetőség jogi védelmének biztosítását az EU is kiemelt kérdésként kezeli. A C 43/14. sz. ügy éppen ezért érvelésében az ingyenesnek szánt kibocsátásokkal kapcsolatos fizetési kötelezettség ellen emelt szót: „24. Ennélfogva meg kell állapítani, hogy az üvegházhatást okozó gázok kibocsátási egységeinek térítésmentes kiosztását terhelő, a 2003/87 irányelvvél létrehozott térítésmentesség követelményével összeegyeztethetetlen díjat képez az alapeljárásban szóban forgóhoz hasonló olyan intézkedés, amely kizárólag a kibocsátási egységek kiosztására vonatkozik, felhasználásukra azonban nem, ráadásul egy adott ágazatban, továbbá olyan korlátozott időtartamra, amely részben megfelel annak, amelyre az uniós jogalkotó ideiglenesen bevezette a kvázi térítésmentesség elvét.”

Végezetül a legújabbak közül is érdemes egy esetet kiemelni – ez a C-58/17. sz. eset<sup>13</sup> –, amelynek lényege ismét a megfelelő jogértelmezés fontosságára mutat rá, kiváltképpen az ebből következő, a környezethasználó számára kedvezőbb megítélés érvényesítése kapcsán. A történet lényege: „13. Az INEOS egy petrokémiai telephelykomplexumot üzemeltet, amelyben számos, szerves vegyi alapanyagokat előállító létesítmény működik, és amelyhez egy ipari hőerőmű tartozik. E hőerőmű funkciója, hogy a telephelyet a – főként a telephely vegyi üzemének termelési folyamatai során melléktermékként keletkező – folyékony és gázalmazállapotú maradékanyagok égetése során keletkező gőzzel lássa el...”

15. A DEHSt 2014. február 19-i határozatával elutasította a kibocsátási egységek ingyenes kiosztását a folyékony maradékanyagok égetéséből származó technológiai kibocsátások vonatkozásában, azzal az indokkal, hogy a ZuV 2020 2. §-a 29. pontjának c) alpontja kizárólag a gázalmazállapotú maradékanyagokra vonatkozik....

19. A kérdést előterjesztő bíróság ennélfogva arra vár választ, hogy a folyékony halmazállapotú tökéletlenül oxidálódott szén égetése megalapozhatja-e a kibocsátási egységek ingyenes kiosztását.”

Az ítélet nem érdemi, nem ügydöntő részében kapjuk meg azonban a kérdéses jogértelmezési problémát kulcsát: „43. Ami másodsorban az ezen szabályozás célkitűzéseit illeti, meg kell jegyezni, hogy a 2003/87 irányelv 10a. cikkének (1) bekezdése és a 2011/278 határozat a jelen ítélet 22–24. pontjái-

ban felidézett célkitűzésekkel összefüggésben arra irányul, hogy ösztönözze az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentését és az energiahatékonyság növelését a leghatékonyabb műszaki megoldások alkalmazása útján, ideértve többek között a hulladékgázokból való hatékony energia-visszanyerést, amennyiben ehhez rendelkezésre állnak létesítmények, továbbá hogy az intézkedések ne ösztönözzenek a kibocsátás növelésére.

44. Amint ugyanis azt a Bíróság már megjegyezte, amennyiben a hulladékgázok a gyártás elkerülhetetlen melléktermékeinek minősülnek, e gáz visszanyerése mind gazdasági, mind pedig környezetvédelmi szempontból sokkal észszerűbb annak kibogtatásánál....

46. Ugyanis, amint az a Bíróság elé terjesztett írásbeli észrevételekből kitétnik, az ipari termelésből eredő hulladékgázok nem raktározhatók, így amennyiben azokat nem égetik el, szabadon távoznak a légkörbe, és ennélfogva szükségképpen kibocsátják a bennük jelen lévő üvegházhatású gázokat. Márpedig nem vitatott, hogy a hulladékgázok égetése rendszerint az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentéséhez vezet.”

Előttünk áll tehát az EU szabályozás értelmezésének lényege, amihez az adott eset tényállását kell hozzáigazítani, együtt vizsgálni, vajon mikor teljesülnek jobban a célok, mi szolgálja jobban a klímaváltozás elleni fellépést. A Bíróság követi a fent megkezdett logikát, ami azonban az érintett számára már nem annyira kedvező: „47. Ezzel szemben vitán felül áll, hogy a folyékony maradékanyagok nem vagy legfeljebb csak igen csekély mennyiségben keletkezhetnek üvegházhatású gázokat. Amint azt maga az INEOS is kiemeli, e folyékony maradékanyagok elégetése, nem pedig maguk a maradékanyagok keletkeztenek üvegházhatásúgáz-kibocsátásokat a légkörben. E kibocsátások azonban elkerülhetők, többek között a maradékanyagok szelektálásával és kezelésével.

48. Ebből következik, hogy a hulladékgázok égetésével ellentétben a folyékony maradékanyagok égetése növeli az üvegházhatású gázok kibocsátását. ...

50. Következésképpen a 2003/87 irányelv és a 2011/278 határozat általános rendszeréből és célkitűzéseiből az következik, hogy a folyékony maradékanyagokban található tökéletlenül oxidálódott szén égetésekor keletkező kibocsátások a 2011/278 határozat 3. cikke h) pontjának iv. alpontja értelmében vett technológiai kibocsátások címén nem vehetők figyelembe az ezen határozat 10. cikke szerinti ingyenes kibocsátási egységek kiosztása szempontjából.”

Közelebb kerültünk annak megértéséhez, miként segítheti elő a jog a klímaváltozás elleni fellépést, akár innovatív eszközökkel – mint a Hamm-i bíróság előtti eset, avagy a holland lépések elégtelenségének kimondása –, akár egyszerűbb, gyakorlatiasabb jogértelmezéssel. A vizsgált esetek egy részében már jól érzékelhető az emberi jogi vonások jelenléte.

## Alaptörvény, alapjogok és környezet

Mindezek előre bocsátását követően a környezetvédelemhez, klímaváltozáshoz kapcsolódó hazai alapjogi helyzetre térek rá, elsősorban az Alaptörvény rendelkezéseit értelmezve, majd az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala (a továbbiakban: AJBH) gyakorlatának itt alkalmazható néhány esetével meg-

<sup>13</sup> C-58/17. sz. ügyben, előzetes döntéshozatal az INEOS Köln GmbH és a Bundesrepublik Deutschland között folyamatban lévő eljárásban, 2018. január 18-i ítélet

ismertette az olvasót, mielőtt az egyes javaslatokra, illetve az önkormányzati szerepek összefoglalására térné rá.

Nemzetközi összehasonlításban is egyedülálló az *Alaptörvény P) cikkének* rendelkezése, amely a nemzet közös örökségeként tekinti a természeti erőforrásokat, közöttük is kiemelten a termőföldet, az erdőket és a vízkészletet, a biológiai sokféleséget – ezen belül a honos növény- és állatfajokat –, valamint ugyancsak a kulturális értékeket, amelyek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára történő megőrzése az állam és mindenki kötelessége. A levegő vagy a klíma a példálódzó felsorolásból ugyan hiányzik, de nem lehet kérdéses, hogy a természeti erőforrások közé tartozik, akár kiemeli az Alaptörvény, akár nem. A levegő, illetve a klíma nélkül nem lehet szó más erőforrás megfelelő védelméről és fenntartásáról.

Az Alkotmánybíróság 16/2015. (VI. 5.) AB határozatában megállapította, hogy a korábbi alkotmánybíróvási határozatok „megszilárdították és pontosították az egészséges környezethez való alkotmányos alapjog tartalmát, az addig elért védelmi szintjét, ugyanakkor hangsúlyozták a gazdaság fejlesztése és a környezeti érdek közötti egyensúly (összhang) fontosságát is”.

Az Alkotmánybíróság egyik legújabb, 28/2017. (X. 25.) AB határozatában a *P) cikket* számos részletében értelmezte: „[33] Az Alaptörvény P) cikk (1) bekezdése alapján a jelen generációt három fő kötelezettség terheli: a választás lehetőségének megőrzése, a minőség megőrzése és a hozzáférés lehetőségének biztosítása.

*A választás lehetőségének biztosítása azon a megfontoláson alapul, hogy a jövő nemzedékek életfeltételei akkor biztosíthatóak leginkább, ha az átöröklött természeti örökség képes a jövő generációk számára megadni a választás szabadságát problémáik megoldásában ahelyett, hogy a jelenkor döntései kényszerpályára állítanák a későbbi generációkat.*

*A minőség megőrzésének követelménye szerint törekedni kell arra, hogy a természeti környezetet legalább olyan állapotban adjuk át a jövő nemzedékek számára, mint ahogy azt az elmúlt nemzedékektől kaptuk.*

*A természeti erőforrásokhoz való hozzáférés követelménye szerint pedig a jelen nemzedékei mindaddig szabadon hozzáférhetnek a rendelkezésre álló erőforrásokhoz, amíg tiszteletben tartják a jövő generációk méltányos érdekeit.”*

Ez az értelmezés lesz tehát a meghatározó a klímaváltozás elleni védelem terén is. Mindehhez járul még az Alaptörvény XX. cikke<sup>14</sup>, amelyik az egészséghez való jog érvényesülése meghatározó eszközeként kezeli a környezetvédelmet, illetve különösen a környezethez való jog létét legtisztábban kifejező XXI. cikk: „(1) Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez.”

Az Alkotmánybíróság az egészséges környezethez való jogról szóló alkotmánybíróvási határozatokat áttekinthető 16/2015. (VI. 5.) AB határozatban a 28/1994. (V. 20.) AB határozatot idézve kiemelte, hogy a „környezetvédelemhez

<sup>14</sup> „(1) Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.

(2) Az (1) bekezdés szerinti jog érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.”

*való jog [...] elsősorban önállósult és önmagában vett intézményvédelem, azaz olyan sajátos alapjog, amelynek az objektív, intézményvédelmi oldala túlnyomó és meghatározó. A környezethez való jog az állam környezetvédelemre vonatkozó kötelességei teljesítésének garanciáit emeli az alapjogok szintjére, beleértve a környezet elért védelme korlátozhatóságának feltételeit is. E jog sajátosságai folytán mindazokat a feladatokat, amelyeket másutt alanyi jogok védelmével teljesít az állam, itt törvényi és szervezeti garanciák nyújtásával kell ellátnia.”*

Alá kell húznunk azt is, hogy – egyebek között – a fent már hivatkozott 16/2015. (VI. 5.) AB határozatban a testület az Alaptörvény környezetvédelmi tárgyú rendelkezéseit illetően megállapította, hogy az Alaptörvény nem csupán megőrizte az egészséges környezethez való alkotmányos alapjog védettségi szintjét, hanem az Alkotmányhoz képest e tárgykörben lényegesen bővebb rendelkezéseket is tartalmaz. A *P) cikk* (1) bekezdése ugyanis meghatározza, hogy valójában mit jelent a környezetvédelem, mint állami és állampolgári kötelezettség: 1. védelmet, 2. fenntartást; 3. jövő nemzedékek számára történő megőrzést. Az Alaptörvény másik jelentős előrelépése ennek megfelelően a kötelezett kör kiterjesztése. Amíg az Alkotmány alapján a környezetvédelemben csak az állami kötelezettségek voltak hangsúlyosak, addig az Alaptörvény „mindenki” kötelezettségéről is beszél.

## A jövő nemzedékek és az alapjogvédelem

Az AJBH, annak is különösen a jövő nemzedékek védelmével foglalkozó kollektívája<sup>15</sup> évek óta kiemelt figyelmet fordít mindarra, ami a környezet védelmének garanciáit kell jelentse, ennek folyamán pedig a klímaváltozás kérdéskörével is folyamatosan szembesül, akár egyedi esetekről, akár nagyívű programok vagy jogszabályok tervezeteinek értékeléséről, akár saját kezdeményezéseinkről is legyen szó. Mindezek plasztikusan adják vissza e terület hihetetlen gazdagságát, sokszínűségét.

Kissé visszalépve az időben érdemes beletekinteni a Nemzeti Éghajlatváltozási Stratégia kapcsán még 2012-ben adott véleményünk egyes részeire<sup>16</sup>, amelyek felhívták a figyelmet mindazokra a hiányosságokra, amivel a Stratégia adós maradt, és amelyek ennek következtében érzékelhető alapjogi problémákat ágyaztak meg, mint pl.

- a megújuló energiával kapcsolatos irányelv (un. RES Irányelv) átvételének a megkívánt határidőn belül nem, illetve csak részleges teljesítése,
- a Kötelező Átvételi Rendszer (KÁT) átalakításával kapcsolatos jogszabály megalkotását a Kormány elmulasztotta, a jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság alkot-

<sup>15</sup> Ezúton szeretnék köszönetet mondani az AJBH-ban a jövő nemzedékek ügyében dolgozó minden kedves kollégának mindazért, amiről alább beszámolok. Az AJBH, illetve ezen belül a jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó biztoshelyettes számos állásfoglalása, jelentése, véleménye, javaslata mind annak a közös munkának az eredménye, amelyben ezen üzenetek kiforrottak.

<sup>16</sup> Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-4908/2012. számú ügyben, megtalálható <http://www.ajbh.hu/jelentesek-inditvanyok-allasfoglaltasok> webhelyen, 2012. szám szerinti kereséssel.

mányos követelményével és a vállalkozás szabadságához való alapvető joggal összefüggő visszásságot okozott.

- a fenntartható energiagazdálkodásról szóló törvény 2011-re tervezett előkészítését a Kormány elmulasztotta, amellyel az egészséges környezethez való joggal, valamint a vállalkozás szabadságához fűződő alapvető joggal összefüggő visszásságot okozott.
- a háztartási méretű kiserőművekre vonatkozó szabályozással összefüggésben a TrtKr. szabályozása az Alaptörvény XV. cikkében foglalt egyenlő bánásmód követelményét és a hátrányos megkülönböztetés tilalmát sérti (0,5 MW-50 MW teljesítményű erőművek
- az általános visszatáplálási kötelezettség alóli kivételezett körre vonatkozó jogszabályi rendelkezések visszásságot okoznak az egészséges környezethez való joggal, valamint az egyenlő bánásmód követelménye és a hátrányos megkülönböztetés tilalmával összefüggésben.
- az állati trágyát hasznosító biogáz erőművek környezetvédelmi engedélyezése tekintetében a Khvr. hatályos szabályozása hiányos és nem megfelelő, ami jogállamiság elvéből fakadó jogbiztonság követelményével összefüggő visszásságot okoz.

A fentiek csupán annak illusztrálására szolgálnak, miként függenek össze alapjogok a szabályozási hiányosságokkal.

Egyebekben a NÉS2-vel kapcsolatos vélemény (amit 2017. márciusában adtunk ki<sup>17</sup>) sem felel meg a hiányosságok felsorolásától, amelyek központi kérdések, hogy az ágazati érdekek közötti konfliktust a stratégia szintjén sem sikerült minden esetben megszüntetni. Ismét azért emelek ki ezen értékelésből részleteket, illetve összegzek részletesen kifejtett véleményeket, hogy egyértelművé váljon, milyen széles körben, milyen kiterjedt összefüggérendszerrel kapcsolódnak a legkülönbözőbb területek az éghajlatváltozás kérdéseire:

- vízrendezés, vízvezetés, vízviszatarlás: Az árvíz és belvíz veszélyes területek értelmezése évek óta jelenlévő problémaként jelenik meg. Számos stratégia és cselekvési terv tartalmazza, hogy a területhasználatokat természeti viszonyokhoz igazodóan kellene átalakítani, ennek ellenére e területen nem történt előrelépés;
- a természetvédelem és mezőgazdaság integrációja: a mezőgazdaság egyfajta ökológiai rendszerként való kezelésének igénye a zöldítésen keresztül nem feltétlenül jár együtt a természeti értékek védelmével. Az integráció csak akkor képes a klímaváltozással kapcsolatos pozitív hatásokat elérni, ha az a természet adta ökoszisztéma szolgáltatások felismerése mellett nem jár együtt a természetes környezetünk védelmének háttérbe szorításával;
- az előállított biomasza hasznosítása: Természet- és talajvédelmi szempontból aggályos lehet, hogy nem egyértelmű, mit is jelent „az előállított biomasza teljes körű hasznosítása”, különösen annak fényében, milyen károkat jelent a biomasza más célú hasznosítása okoz

talajminőség helyreállításának és fenntartásának rovására. Hangsúlyozandó, hogy a NÉS2 céljainak elérésében kulcsszerepet játszik a talaj egészségének helyreállítása és megőrzése;

- a változó termőhelyi adottságokhoz igazodó fajok kiválasztása: A termőhelyi adottságok változásának természetes következménye a fajok változása, és ennek komplex értékelési szempontokon kell alapulnia;
- a turizmus negatív klimatikus hatásának ellensúlyozása: pl. tömegközlekedés fejlesztése és ösztönzése, az alternatív energiarendszerek kiépítése és hasznosítása segítségével;
- a területhasználati módok és a talajok szerepe és kapcsolata: Ma már általánosan elfogadott, hogy a klímaváltozásban nemcsak a szennyezés, hanem a talajok lefedése is jelentős szerepet tölt be. E vagyongazdálkodás egyik megkerülhetetlen kérdése a talajfedések megállítása, a zöldmezős beruházások támogatásának megszüntetése, a barnamezős beruházások ösztönzése, mely egyúttal a területek rehabilitációját is jelentené.
- településrendezés és -szerkezet hatása: még mindig nem kap elég hangsúlyt a burkolatlan talaj hűtő hatása, amit a növényzet még tovább növelhet. Ezért hangsúlyozandónak tartjuk, hogy a talajvalóval való gazdálkodás nemcsak a külterületeken található földekre, hanem a belterületi területekre is ki kell, hogy terjedjen, érintve többek között az elhagyott, vagy lakatlan házak hasznosítását, a zöldfelületű talajok megőrzését a tetők zöldítése helyett, illetve mellett. A települések megfelelő talajgazdálkodása, a mikroklimatikus hatások pozitív irányú elmozdítása a lakosság egyik elemi érdeke.

A NÉS2 kapcsán kiemelten jelenik meg a megelőzés és a szennyező fizet elvének érvényesítése, de ebben még számos hiányosság emelhetünk ki:

- az éghajlatpolitikai alapelvek között nem jelenik meg a szennyező fizet elve, amelynek érvényesülése éppen azzal jár, hogy az ösztönző rendszer a legnagyobb környezetterhelésű tevékenységeket háttérbe szorítja, és helyette kevesebb természeti áldozatot követelő tevékenységeknek nyit utat;
- megvalósítandó célok között érdemes lenne szólni a korábbi klímátörvény tervezetről;
- az ipar és a mezőgazdaság szerepe a megelőzésben: E téren fontos lenne felülvizsgálni és számba venni, hogy az ipar és a mezőgazdaság hogyan tud hozzájárulni a dekarbonizációs törekvésekhez (pl.: zöldmezős beruházások helyett barnamezős beruházás), műtrágya gyártása helyett települési hulladékból származó komposzt használata;
- dekarbonizációs törekvések és gazdasági verseny konfliktusa: A megjelenő konfliktusok a gazdaság egésze szempontjából elsősorban rövidtávon jelennek meg, hosszú távon éppen ellenkező hatásúak, mert a gazdaságot olyan átalakításokra készíti, melyek a klímaváltozás miatt előbb vagy utóbb kényszerként egyébként is megjelennek majd, és a késedelmes adaptáció versenyhátrányt idézhet elő, melynek terheit a jövő nemzedékeknek kell majd viselni;

<sup>17</sup> Ennek összegzését az érdeklődők megtalálhatják a 2017-es tevékenységről az Országgyűlésnek készített beszámolóban: <http://www.ajbh.hu/documents/10180/2811425/AJBH+besz%C3%A1mol%C3%B3+2017/60b3d968-ac8e-d28e-058b-64d0eb7e6d69?version=1.0>

– technológia fejlesztések: Szükséges lenne szorosabb kapcsolat megjelenítésére a technológiai megoldások változása, a termelés és a fogyasztás kedvező irányú átalakítása között. A tervezet a technológiai változások ellenére bizonyos területeken a kibocsátás növekedését adottságként kezeli, nem pedig sürgősen megfordítandó tendenciaként (pl.: a közlekedés és szállítás okozta kibocsátás növekedés.).

A NÉS és a NÉS2 átfogó politikája mellett, illetve annak szolgálatában más javaslatok is helyet kaphatnak. Ilyen volt az un. *'Fatestvér program'*, amely jogalkotási kezdeményezésként jelent meg 2016. májusában<sup>18</sup>. Ennek indoklásában egyértelműen aláhúzza a javaslat: „A Program céljai között szerepel az éghajlatváltozás mérséklése a folyamatos, évről-évre történő zöldítéssel. Fontos továbbá kiemelni, hogy a fák javítják a települések mikroklímáját, tisztítják a levegőt és jelentősen hozzájárulnak az egészséges települési környezet kialakításához.” Anélkül, hogy magát a programot ismertetném, egy-két alapvető, elvi jelentőségű kérdésre kívánok csupán rámutatni.

„A fák értékével és ápolásával kapcsolatos követelményekkel összhangban szükség van a fák állapotfelmérésére, valamint a fák nyilvántartására vonatkozó előírások megalkotására. ... A fanyilvántartás továbbá kiemelt értéket rendel a jelentős történeti vagy genetikai értéket képviselő fákhoz, amelyeket külön nyilvántartásban kell feltüntetni. Ennek alapfeltétele a fák értékelésére – ökológiai szolgáltatásaikat és gazdasági értéküket egyaránt tükröző – módszertant tartalmazó rendelkezések megalkotása. A fás szárú növényekkel kapcsolatos jelenlegi, a kivágás engedélyezésére korlátozódó eljárásrendet ki kell egészíteni a faápolási, -gondozási kötelezettségek pontos meghatározásával és az állapotfelmérések bejelentésének kötelezettségével.”

A 2017. évi, már hivatkozott jelentés külön is kitér a fák védelmével összefüggésben egyes jogszabálytervezetek kapcsán elmondottakra, amelyek következetes folytatását jelentik a fentieknek. „Erre tekintettel fontos megemlíteni – különösen a városok esetében –, hogy sok panasz érkezik a Hivatalhoz fakivágásokkal kapcsolatban. A fák többek között CO<sub>2</sub> nyelőként is funkcionálnak, így szerepük igen jelentős klímavédelmi szempontból is. Így fontos lenne a fakivágások mennyiségét csökkenteni, ahol pedig a fakivágás elkerülhetetlen ott a mielőbbi pótlást megtenni. Előrelépést jelentene, ha a fapótlások nem mindig csemetefa ültetésével, hanem ahol erre van lehetőség már fejlettebb fa beültetésével kerülne sor.”

Merőben más, de az éghajlatvédelemmel, illetve a közegészségüggyel alapvető összefüggésben álló kérdésként több éve foglalkozunk a háztartási tüzelőberendezésekből származó légszennyezés égető szükségességével. Ennek 2016. év végi összegzéséből<sup>19</sup> emelek ki gondolatokat elsőként:

„Ezek alapján megállapítható, hogy a lakossági fűtés célú háztartási tüzelés során a rossz minőségű fosszilis szilárd tüzelőanyagok (tőzeg, lignit, barnaszén, barnaszénbrikett) használatával okozott lokális levegőminőségi problémák az inverzió jelensége miatt hatványozottan káros hatásúak a tömeges használatból eredő kibocsátásokkal érintett területeken élők egészségére.”

Javasoltuk tehát, hogy „a fosszilis eredetű szilárd tüzelőanyagoknak (azaz a tőzeg, lignit, barnaszén, barnaszén-brikett, feketeszén, feketeszén-brikett, koks, antracit) 140 kW-nál kisebb bemenő teljesítményű háztartási tüzelőberendezésben való használata, a lakosság számára való forgalomba hozatala és szabad forgalmazása minőségi kritériumait és ezek érvényesítésének feltételeit megfelelően tartalmazó jogszabály tervezetét” készítsék el.

Megjegyzendő, hogy a szükséges lépések ezt követően sem történtek meg, amire egy közös, nemzetközi konferenciánkon ismét kitértünk<sup>20</sup>.

A települési környezet védelmének számos vonatkozása hozható kapcsolatba a klímaváltozás elleni fellépéssel, így a településképi arculat szabályozásának legutóbbi lépései, amelyekkel kapcsolatban kifejtett álláspontunk<sup>21</sup> nem felel meg ezen összefüggésről sem. A kulcs itt a települési zöldfelület: „A Trr. (a településképi arculat szabályai – Szerző megjegyzése) az újonnan kialakítandó önkormányzati szabályozásokban mind a területi, mind az egyedi védelem körében lehetőséget ad arra, hogy a helyi viszonylatban erre érdemes és jelentős zöldfelületek ilyen kiemelt utalásban részesüljenek. Előbbi a település- és tájkarakter elemek megőrzésére, értékővő fenntartására és fejlesztésére irányul, míg utóbbi akár a táj- és kertépítészeti alkotásra, egyedi tájértékre, növényzetre (pl.: a település fasoraira, egy-egy idősebb faegyedre) is kiterjedhet.

A település zöldfelületeinek védelem alá helyezését a növényzet számos ökológiai szolgáltatása is indokolja. Egy idősebb fasor, park, illetve rét ugyanis nemcsak a település arculatát határozza meg, hanem számos, életminőséget és egészséget kedvezően befolyásoló szolgáltatást nyújt a település lakóinak. (Árnyéket nyújtanak a lakosoknak, megsűrűrik a levegőt csökkentve a súlyosan egészségkárosító porszennyezést, hangszigetelő hatással bírnak, megakadályozzák a talajeróziót, miközben megkötik a csapadék egy részét, majd annak párologtatásával mikroklímát alakítanak ki, amely elviselhetőbbé teszi a nyári meleget minden ott élő számára.) A lakók a település zöldfelületeinek esztétikai előnyeit élvezve gyakrabban töltik ott szabadidejüket, ami végső soron a települési közösségformáló és -megtartó erejét is erősíti.”

Végezetül csupán néhány gondolat erejéig utalok az ENSZ Fenntartható Fejlődési Célok<sup>22</sup> hazai megvalósítása kapcsán

<sup>18</sup> [http://www.ajbh.hu/documents/10180/2762244/Jogalkot%C3%A1-Isi+kezdem%C3%A9nyez%C3%A9s\\_OGY+hat\\_V%C3%A9g-s%C5%91\\_fatestvr%C3%A9r\\_program.pdf/51833691-dac8-65d7-9edd-5ca70c400747](http://www.ajbh.hu/documents/10180/2762244/Jogalkot%C3%A1-Isi+kezdem%C3%A9nyez%C3%A9s_OGY+hat_V%C3%A9g-s%C5%91_fatestvr%C3%A9r_program.pdf/51833691-dac8-65d7-9edd-5ca70c400747)

<sup>19</sup> A jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó biztoshelyettes állásfoglalása a háztartási tüzelőberendezésekből származó légszennyezettség riasztó mértékéről és csökkentésének szükségességéről (2016. november), l. <https://www.ajbh.hu/documents/10180/2584047/Lignit.pdf/dcafb32b-994e-4e87-bef3-e5d584188a8d>

<sup>20</sup> <http://www.ajbh.hu/-/nemzetkozi-konferencia-az-ombudsman-hivatalaban-a-lakossagi-futes-okozta-levegoszennyezessel?inheritRedirect=true&redirect=%2Fkezdolap>

<sup>21</sup> A jövő nemzedékek szószólójának elvi állásfoglalása a településképi arculat védelmét szolgáló önkormányzati szabályozásokra vonatkozó ajánlásairól

[https://www.ajbh.hu/documents/10180/2715792/Telep%C3%BCl%C3%A9sok%C3%A9p%C3%A9s\\_v%C3%81F\\_v%C3%A9gleges.pdf/8515e7d1-1a9e-4ad6-d5f5-1c8f30d79eda](https://www.ajbh.hu/documents/10180/2715792/Telep%C3%BCl%C3%A9sok%C3%A9p%C3%A9s_v%C3%81F_v%C3%A9gleges.pdf/8515e7d1-1a9e-4ad6-d5f5-1c8f30d79eda)

<sup>22</sup> A Célok szövege magyar nyelven letölthető a <https://jak.ppk.hu/kidanyaink/1-vilagunk-atalakitasa> címről

kiadott állásfoglalásunkra<sup>23</sup>, amely e célok és az emberi jogok, alapjogok közvetlen kapcsolatának fontosságára hívja fel a figyelmet. Az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosa maga is hangsúlyozza jelentésében<sup>24</sup>, hogy nagyon sok Cél szorosan kapcsolódik az alapvető jogi elvárásokhoz. Az állásfoglalás jelen formájában nem foglalkozik valamennyi céllal, csak kiemelten azokkal, amelyek közvetlenebbül kapcsolódnak eddigi munkánkhoz, tapasztalatainkhoz – pl. a 7.1 Feladat: 2030-ig egyetemes hozzáférés biztosítása a megfizethető, megbízható és modern energiaszolgáltatásokhoz, a 7.2 Feladat: 2030-ig a megújuló energiák részarányának jelentős növelése a globális energiamixben, vagy a 11.6 Feladat: 2030-ig a városok lakóit érő egy főre jutó kedvezőtlen környezeti hatások csökkentése, egyebek között kiemelt figyelmet szentelve a levegő minőségének, valamint a települési és egyéb hulladékok kezelésének. A kiemelt területeken az ombudsmani tevékenység tapasztalatai alapján tettünk javaslatokat, mint a 11.6. Cél esetében azt, hogy a helyi önkormányzatok fogadjanak el megfelelő hatékonyságú szmogriadó-rendeleteket, másrészt a már meglévő jogszabályokat következetesen érvényesítsék.

Összességében elmondhatjuk, hogy konszenzus van abban a tekintetben, hogy az éghajlatváltozás jelentős részben antropogén eredetű, illetve minden potenciálisan káros környezeti hatás tekintetében emellett is feltétlenül érvényesíteni kell az elővigyázatosság elvét. Ha a kiváltó okokat sorjazzuk, akkor legalább a következőket kell kiemelnünk:

- az üvegházhatású gázok (szén-dioxid, metán, nitrogén-oxidok) légköri arányának növekedése, amelynek elsődleges oka a fosszilis energiahordozók elégetése (ipari-energetikai tevékenység, a közlekedés-szállítás, gépsített és kemizált nagyüzemi mezőgazdaság);
- a hőtermelés – fűtés, légkondicionálás, robbanómotorok;
- a természetes felszínborítás megváltoztatása (erdőirtás, gyepek felszántása, beépítés, mesterséges burkolatok, vizes élőhelyek felszámolása), aminek következménye a talajban kötött szén egy részének felszabadulása, a természetes árnyékolás mérséklődése, a kedvező mikroklimatikus hatások megszűnése, mesterséges városi hőszigetek kialakulása.

Minden kedvezőtlen hatásra lehet és kell megfelelő választ találni. Így a teljesség igénye nélkül nyilván az üvegházhatású gázok esetében a fosszilis energia (szén, kőolaj, földgáz) használatának visszaszorítása, takarékoság, a mobilitási és

szállítási igény csökkentése, a közösségi közlekedés előtérbe helyezése, a természetközeli és organikus mezőgazdálkodási megoldások ösztönzése stb. A hőkibocsátás mérséklése terén szólhatunk az épületenergetikai hatékonyság növeléséről, jobb hőszigetelésről, a légkondicionálás visszaszorításáról, vagy akár a racionalizált hulladékgazdálkodásról. A természetközeli felszínborításhoz való közelítés eszközei között pedig jól ismert az erdőtelepítés, a tarvágás visszaszorítása, a vízvisszatartó mezőgazdálkodás, vizes élőhelyek rekonstrukciója, városi zöldfelületek növelése, és még sorolhatjuk.

A klímaváltozás elleni aktív fellépés az Alaptörvény P) cikke alapján az állam és mindenki felelősségét jelenti, mégis az Alkotmánybíróság megfogalmazásában „a nemzet közös örökségéért való alkotmányos felelősség az Alaptörvényben általános és egyetemleges, az egészséges környezethez való joggal kapcsolatos alkotmánybírósági gyakorlat alapján azonban ezen az általános felelősségi körön belül az államot egyfajta primátus, elsőség illeti meg, illetve kötelezi, hiszen e felelősség intézményvédelmi garanciák révén összehangolt érvényesítése, az intézményvédelem megalkotása, korrekciója és érvényesítése közvetlenül és elsődlegesen állami feladat”<sup>25</sup>.

Az állami feladat természetesen nem kizárólag a kormányt és szerveit jelenti, hanem az állami feladatellátás minden szintjét, értelemszerűen – nem feledkezve meg a szubszidiaritás érvényesüléséről sem – a területi és helyi szinteket is. Zárásként közreadok egy kis csokrot a helyi, önkormányzati lehetőségek tárházából:

- helyi környezetvédelmi programalkotás, mint a keretek meghatározása,
- a településrendezés ésszerűsége, ezen belül elsősorban,
- a települési zöldterületek megóvása, fejlesztése, amibe külön is kiemelten beletartozik a fák, fásszerű növények megőrzése,
- a tömegközlekedés fejlesztése,
- a közszolgáltatások és intézmények energiaigényének csökkentése, pl. közvilágítás hatékony módjaival,
- az önkormányzati tulajdon okszerű felhasználása, hatékony önkormányzati vagyongazdálkodás (kiválasztási szempontok áttekintése, közbeszerzés eszközeinek alkalmazása stb.),
- a helyi tudatosság erősítése, információ, tudatformálás,
- a társadalmi együttműködés kiemelt szerepe a helyi szervezetekkel, ide sorolva az egyházakat is.

<sup>23</sup> [http://www.ajbh.hu/documents/10180/2791084/SDG\\_el-vi+C3%A111%C3%A11sfogla%C3%A1s\\_2017\\_12\\_19\\_kiadott.pdf/33b-3f4e6-ae40-e743-8d32-2c98b8baea4c](http://www.ajbh.hu/documents/10180/2791084/SDG_el-vi+C3%A111%C3%A11sfogla%C3%A1s_2017_12_19_kiadott.pdf/33b-3f4e6-ae40-e743-8d32-2c98b8baea4c)

<sup>24</sup> <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/MDGs/Post2015/HRAAndPost2015.pdf>

<sup>25</sup> 3104/2017. (V. 8.) AB határozat, [39] bekezdés